

go, da ne kažem ništa. Tek u cjelini, međusobnom povezanošću i uzajamnošću s ostalim elementima dobivaju svoju pravu vrijednost. Izdvojiti ih iz te cjeline, znači što i živom organizmu odrezati jedan djelić, da bismo na njemu proučavali tajnu života.²³

»ZORIN« ENGLESKO-HRVATSKI RJEČNIK*

Stjepan Krešić

Rječnici su kao satovi. Najgori je bolji nego nikakav, a ni od najboljeg ne možemo očekivati potpune točnosti. —

Dr. Samuel Johnson.

U nas Hrvata anglistika i amerikanistika nisu odavna. I leksikografija s toga područja, kao njihov sastavni dio, počela se tek na prijelazu u ovo stoljeće. Prof. Šandor Lochmer, inače po struci povjesničar, pionir je anglistike kod nas. Uz engleske čitanke i gramatike, koje je uglavnom namijenio pomorskim školama, te priručnike za samouke i iseljenike, on je začeo rad i na prvom englesko-hrvatskom rječniku, koji je počeo 1895. izlaziti u Senju u svescima. O tim prvim svescima donio je u četvrtom godištu Nastavnog vjesnika referat Vladoje Dukat. U obliku knjige izdao je Lochmerov rječnik nakladnik I. Hreljanović u Senju godine 1906. Kasnije je to izdanje više puta preštampano u Americi za potrebe naših iseljenika, a u nas je taj rječnik već tridesetih godina bio velika rijetkost. Godine 1926. objavio je u Pittsburgu svoj Englesko-hrvatski i Hrvatsko-engleski rječnik odvjetnik Franjo Alojzije Bogadek. Treće izdanje toga rječnika štampano je u New Yorku 1949., a godine 1950. izdao ga je u Londonu Allen and Unwin. Osobito zaslužan naš suradnik na području anglistike jest prof. Milan Drvodelić, koji je 28 godina bio lektor engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, napisao englesku gramatiku, a zarana se počeo baviti i leksikografijom. Godine 1927. izašao je njegov manji Englesko-hrvatski i Hrvatsko-engleski rječnik, a godine 1946. u Kuglijevu izdanju njegov veći Englesko-hrvatski rječnik. Godine 1953. izdala je Školska knjiga njegov Hrvatsko-engleski, a 1954. Englesko-hrvatski rječnik. Godine 1947. izašao je u Zagrebu Androvićev Englesko-hrvatski i Hrvatsko-engleski rječnik.

²³ Napominjem na kraju, da su se u prvom dijelu članka potkrale neke štamparske pogreške. U 14. retku odozgo na str. 35. treba da bude *redupliciran* mjesto *reduciran*; u 9. r. odozdo na str. 36. *вавакаты* mjesto *бабакаты*; u 15. r. odozgo na str. 38. *Dobrica Čosić: Koreni i napokon* na str. 40. iznad druge tabele nedostaje rečenica: *Naše glasove vide dva sinestetičara ovako*. Molim čitaoce, da to poprave.

* Sastavili: dr. Rudolf Filipović, Berislav Grgić, Karla Kunc, dr. Vera Mosković, Viktor Ratnik, Leonard Spalatin, Roman Šovary, Borka Tomljenović, Marijan Urbany. Izd. »Zora«, Zagreb, 1955.

Svi su ti rječnici za svoje vrijeme i u svoju svrhu bili vrijedni pomoćnici. Bili bismo nezahvalni i nepravédni prema tim pionirskim trudbenicima, kad ne bismo priznali, da su nam upravo oni vodili prve korake i počeli nas upoznavati s bogatom riznicom engleskoga književnog blaga. No moramo ipak priznati, da smo im se počesto i zaludu obraćali. Neki od njih (Androvićev i Bogadekov) odviše su ožeti, tako da mogu biti popudbina tek onome, koji se nalazi na prvim stepenicama prema hramu spoznaja, što ih stječemo posredstvom engleskog jezika. Najopširniji od svih, Lochmerov rječnik, rađen prema nekada standardnom Allgemeines Englisch-Deutsches Wörterbuch od Felira Flügela, sadržavao je već prije pedeset godina, kad je izašao, mnogo balasta, koji je kao priručan praktičan rječnik morao ustupiti mjesto modernijim i potrebnijim riječima. A to je upravo najteže. Otkako leksikografi rade po znanstvenim leksikografskim načelima, najmučniji im je zadatak ustanoviti, šta je bilo i šta jest običnija upotreba u jeziku. Nedostatak i Bogadekova i Lochmerova rječnika jest i u otežanu izgovoru, jer nije upotrebljen alfabet Međunarodne fonetske transkripcije. Bogadek, osim toga, nema uopće frazeologije i idiomatike, koje su hrptenjača za razumijevanje engleskog govornog i pisanog jezika. I oni od navedenih rječnika, koji donose frazeologiju i idiomatiku, dadoše ih oskudne, a češće i krivo interpretirane, ne govoreći o nedovoljnim hrvatskim ekvivalentima. Kad te rječnike okušamo pri čitanju suvremenih novina, knjiga i časopisa, često zakažu. I još je jedan velik nedostatak svih tih rječnika: oni ne bilježe *slang*, poeziju običnog čovjeka, i zdravu srž kolokvijalnog govora. Tek su rječnici XX. stoljeća šire otvorili vrata i kolokvijalizmima i slangu i cantu. Ali još ima ozbiljnih lingvista, koji ga osuđuju. Ne zovu ga doduše »jezikom luđaka«, kao što ga je nazvao 1825. J. P. Thomas, ali recimo još braća Fowler vele, da »slang uništava, kvari i zarazuje oko sebe«. I u posljednje se vrijeme digne kakva pobuna protiv slanga, osobito u Engleskoj. I to se osuđivanje očitovalo u svim našim spomenutim rječnicima. A pametan izbor iz slanga mora se unijeti u suvremeni rječnik, jer bez toga ne možemo uopće razumjeti suvremenu literaturu, osobito američku. I još su u jednome morali biti manjkavi ti rječnici. Sve dok nije godine 1951. izašlo mjerodavno standardno djelo M. M. Mathews: *A Dictionary of Americanisms on Historical Principles*, tapalo se u pogledu amerikanizama i u samim engleskim jednojezičnim rječnicima, pa nije čudo, što se naši leksikografi nisu u tome snalazili. Napokon, svi su ti naši rječnici naveliko oskudijevali tehničkom i znanstvenom terminologijom, ukoliko je prešla u opću upotrebu obrazovanog svijeta u zemljama, koje govore engleskim jezikom, a odatle i u pisani jezik novina, časopisa, književnih djela i t. d.

Svi su ti nedostaci dosadašnjih naših englesko-hrvatskih rječnika, bili oni subjektivne ili objektivne prirode, pobuđivali u nama želju za većim

englesko-hrvatskim rječnikom, koji će registrirati golemu leksičku evoluciju u engleskom i hrvatskom jeziku, kojega će obrađivači istražiti građu najnovijih vrsnih jednojezičnih angloameričkih rječnika, te odličnih dvojezičnih, koji su posljednjih godina izašli u Francuskoj, Njemačkoj i Italiji, pa, služeći se najsuvremenijim leksikografskim znanstvenim metodama, osobito indeksom frekvencije, te upotrebivši pristupačno jezično blago u našem jeziku, sastaviti nov, svrsishodan rječnik za potrebe svih onih, koji na bilo koji način dolaze u dodir s engleskim jezikom kod nas.

Najavom »Velikog enciklopedijskog englesko-hrvatskog rječnika« u nakladi »Zore« u Zagrebu bili smo obradovani iz tri razloga. Ponajprije, to je poduzeće u svojoj nakladi već izdalo dva odlična rječnika: Benešićev Hrvatsko-poljski i Deanovićev Talijansko-hrvatski. A onda, kako je prošlo vrijeme, kad je jedan čovjek mogao sastaviti dobar i pouzdan rječnik, i kako su se baš u Engleza i Amerikanaca najbolji jezični stručnjaci laćali mučna i odgovorna leksikografskog posla, drago nam je bilo, kad smo u najavi vidjeli kao imena sastavljača većinu stručnjaka za engleski jezik u Zagrebu. Napokon, u najavi je među ostalim stajalo: »Rječnik sadrži oko 100.000 riječi i oko 100.000 fraza i idioma, a obasiže cca 1800 stranica. Rječnikom se mogu služiti ne samo oni, koji uče engleski, nego i svi oni, koji žele da na engleskom jeziku čitaju novine, časopise, književna djela i stručne knjige iz svih područja znanosti i tehnike, te će s pomoću toga rječnika moći i prevoditi... Naročita je pažnja posvećena idiomima i frazeologiji, koji su vrlo pomno razrađeni i prevedeni najbližim ekvivalentima u hrvatskom jeziku. Isto tako uzeti su u obzir amerikanizmi i kolonijalni izrazi, a uneseni su i najpopularniji izrazi engleskog i američkog slanga... Izgovor je označen po najsuvremenijem sistemu internacionalnog fonetskog društva prema najboljim rječnicima izgovora, a napose prema rječniku prof. Daniela Jonesa.«

Kako vidimo, nakana je izdavača bila da popune sve praznine i nadoknade sve nedostatke dosadašnjih naših englesko-hrvatskih rječnika. I možemo reći, da su izrađivači uspjeli zaista dati englesko-hrvatski rječnik, koji je od dosadašnjih najupotrebljiviji i po broju riječi, i po frazama i idiomima, i po stručnim izrazima, i po amerikanizmima, i po slangu i kolo-kvijalnom govoru, i po izgovoru.

No svaki je leksikograf svijestan nesavršenosti i nesvršenosti svoga posla. Stoga je ne samo uvjeren, da je bolećivo ne podnijeti pravednu kritiku, nego štoviše u pristupu rječniku i poziva one, koji će se njime služiti, da ga na nedostatke upozore, kako bi se oni u idućim izdanjima sveli na najmanju mjeru. Tako i u predgovoru Zorinu rječniku čitamo: »Očekujemo, da će nam čitaoci, a osobito stručnjaci, leksikografi i anglisti pre-

vodioci, dobronamjerno ukazati na sve nedostatke i pogreške ovoga našeg rječnika.«

Odazivajući se tome pozivu, a imajući na pameti boljitak naše leksikografije, iznosim ovo nekoliko pripomena uz »Zorin« Englesko-hrvatski rječnik. Nazivam ga Zorinim stoga, što ga je pokrenulo i izdalo izdavačko poduzeće »Zora«, a nije ga sastavio jedan čovjek, nego radni kolektiv stručnjaka. Takve nazive imaju svi monoglotski, biglotski i poliglotski rječnici, koje su izradili kolektivi (Oksfordski, Websterov, Langenscheidtov, Laroussov i t. d.).

Najprije ću iznijeti nekoliko činjenica, koje će točnije odrediti opseg toga rječnika. Sastavljači su se držali stare prakse, pa su pod posebne natuknice stavljali svaku gramatičku kategoriju riječi. Zatim su kao posebne jedinice obrađene i iste vrste riječi, ukoliko imaju različno značenje, pa glagoli posebno s priložima, a posebno s prijedlozima, te napokon posebno složenice i izvedenice. Zbog takva, po mom mišljenju, nepotrebna odjeljivanja, događa se, da Brockhausov englesko-njemački rječnik ima mnogo više informacija od ZRj-a, premda ima polovinu manje strana od njega, a i po formatu je manji. Uporedio sam nasumce riječ *frost*. Ona je u ZRj-u dala *devet* jedinica, a u spomenutom Brockhausovu *jednu jedinu*. A sve je to isto tako pregledno kao i u ZRj-u, samo nije preglednost postignuta posebnim alinejama, nego posebnim vrstama sloga (masno, kurziv, spacij i t. d.). Isto je takav razmjer i kod Wildhagenova englesko-njemačkog rječnika. Taj je razmjer još upadljiviji kod Harrapova standardnog englesko-francuskog rječnika, koji je tako zrnat i nabit, da je kudikamo bogatiji od ZRj-a, a oba imaju otprilike isti broj strana. Usput rečeno, nije bilo potrebno, da neleksikografski podatak, koji obaseže oko 150 strana prorijedena teksta, oduzima ZRj-u dragocjen prostor, kad ionako te informacije mogu zainteresirani naći sada u posebnim knjigama, koje su u nas objavljene. Dakle, u tom rječniku nema »cca 1.800 stranica«, nego ukupno XVII + 1.430 strana, a ako uzmemo sam rječnik i ono, što uz njega obično ide (kratice, izgovor vlastitih i geografskih imena, engleske i američke mjere), onda ima oko 1.300 strana. I broj riječi, ako taj pojam shvatimo leksikografski, mnogo je manji od navedenih sto tisuća.

Tim preciziranjem točna opsega rječnika nipošto ne želimo istaći, da su težina rječnika i broj njegovih strana uopće odsudni za njegovu kvalitetu i upotrebljivost. Niti je postojao niti će postojati rječnik, koji bi donio *sve* riječi i *sva* značenja riječi nekog jezika. Zato je pravilan izbor riječi i značenja mnogo važniji od njihova broja. Taj bi se izbor trebao zasnivati, po načelima moderne leksikografije, na iscrpljivanju različitih suvremenih publikacija, u našem slučaju engleskih i američkih romana, eseja, časopisa, novina, magazina, brošura, udžbenika i t. d. Čitanjem takva

materijala i ispisivanjem građe iz njega dobiva se najtočniji uvid u suvremenu upotrebu riječi i u sva njihova značenja. Tako su kroz 20—30 godina radili sastavljači najrazličnijih dvojezičnih rječnika, kojima se u praksi služimo. Posao odabiranja najčešćih riječi i najčešćih značenja u engleskom su jeziku, uz ostale, sistematski obavljali američki profesori E. L. Thorndike i I. Lorge, uz pomoć cijele vojske pomoćnika. Oni su najprije iz četiri i pol milijuna riječi u kontekstu ustanovili indeks frekvencije. Novije takvo računanje temelji se na 25,000.000 riječi iz štampanih tekstova moderne literature. Neki su američki rječnici, sastavljeni poslije ovoga rata, kao na pr. *The American College Dictionary*, na toj građi temeljili svoj izbor riječi i njihovih značenja. Poznati jezični pedagog H. Palmer ustanovio je, da najviše upotrebljavano rječničko blago u engleskom obuhvaća oko 50.000 riječi, od kojega samo 3000 riječi dolazi u 95% slučajeva, a ostalih 47.000 riječi pojavljuje se u engleskom svakodnevnom govoru tek u 5% slučajeva.

Naši sastavljači nisu na rečeni način skupljali građu, premda je takav rad najkorisniji. Ali, trebalo je barem da su, radi takva izbora riječi i njihovih značenja, konzultirali više dobrih američkih i britanskih rječnika, koji su tako rađeni. Da je to učinjeno, ne bi se dogodilo, da uz pomoć ZRj-a ne možemo kadšto kako treba čitati i razumjeti suvremenu britansku i američku literaturu, novine i ostale publikacije.

Predaleko bi me odvelo, da nabrajam riječi, izraze i idiome iz samo jednog suvremenog romana, koje sam uzalud tražio u ZRj-u. Ili, da navedem samo ono, što nisam našao upoređujući jedan jedini broj engleskih ili američkih novina. Dosta će biti, ako za primjer uzmem jednu novinsku reportažu iz časopisa *Reader's Digest*, pa istaknem, da u ZRj-u nisam našao četrnaest riječi ili fraza, koje su odlučne za smisao (the molder, around the clock, to shout down, at face value, the giveaway, the forum, the furor, to double up, to build up, the squad car, the patrolman, to stick with sth., to bypass, at the grass roots), pet njih ima u ZRj-u, ali nemaju onoga značenja, koje taj kontekst traži (to take over, to eat up, to make a point, the symphony, to slip over), jedna je, sasvim obična, suvremena riječ »movies« s nepravom stegnuta na »nijemi film«, a sad ona uključuje i »zvučni«. Dakle, na svega četiri strane suvremenog teksta pomoć ZRj-a zakazala je dvadeset puta.

U ZRj-u pokatkad ćemo nažalost uzalud tražiti i sasvim obične riječi, kao što su: alarm clock, councilman, mailbox, pipestand, shotgun, topsoil i t. d.

ZRj. dosta je oskudan i novijim riječima, koje su nastale u ratnom i poratnom vremenu, a vrve njima suvremene knjige i novine na engleskom jeziku. Tako na pr. cyclotron, denazification, industrial estate, iron lung, jeep, marginal land, Molotov cocktail, wage-freezing, witch-hunt,

i t. d. A da i ne spominjem najnovije: automation, telecourse, hi-fi, aerocab, cafetorium, kelibus, desegregate, i t. d. Uporedio sam nekoliko strana jednoga engleskog rječnika takvih novijih riječi sa ZRj-om i ustanovio, kako je ma-len postotak tih riječi obrađivan u ZRj-u.

Konvencionalna *ortografija* engleskih riječi u ZRj-u pouzdana je. Naći će se pokatkad odstupanja od nje i u starijih i novijih pisaca, ali nije posao ovakva praktičnog rječnika, da bilježi sve varijante. Dobro je, što je donesena i američka ortografska varijanta.

Izgovor engleskih riječi označen je alfabetom Međunarodnog fonet-skog društva (IPA), koji u svjetskim rječnicima sve više preotima maha. Čak se i glasoviti izdavač rječnika Langenscheidt, kako vidimo iz najno-vijeg izdanja njegova džepnog englesko-njemačkog rječnika u obradbi prof. E. Klatta, odrekao svojih znakova i uveo fonetičko pisanje IPA. Obradivači su se s pouzdanjem oslonili na autoritet prof. Jonesa i na njegovo stan-dardno djelo *An English Pronouncing Dictionary*. Propust je, po mome mišljenju, što uz britanski izgovor nije označen jednom varijantom i ame-rički, dakako samo kod onih riječi, gdje se razlikuju. Američki izgovor ogra-ničio se nažalost samo na vlastita i geografska imena i na riječ *schedule*. Trebalo je označiti razlike između američkog i britanskog izgovora i kod riječi tipa: clerk, laboratory, lot, path, secretary, i t. d.

Ljudi najčešće konzultiraju rječnik, da doznaju *značenja riječi i fraza*. Tu je zadaća rječničara najteža i najdelikatnija. Međutim, i tu su pote-škoće za opće praktične rječnike tipa engleski-engleski ili engleski-strani jezik u velikoj mjeri otklonjene. Britanski i američki monumentalni rječnici — bilo historijski, kao na pr. najveće dostignuće moderne leksikografije: *The Oxford English Dictionary*, bilo enciklopedijski kao neskraćeni Mer-riam-Webster — već su dugom leksikografskom praksom tako minuciozno uglavili važna značenja riječi, definirali ih i rasvijetlili citatima, da sastav-ljači manjih rječnika imaju samo izabrati ona, koja su im potrebna prema svrsi i namjeni djela, te ih poredati, bilo kronološki s obzirom na njihov povijesni razvoj, bilo logičkim slijedom: najprije glavna, centralna, temeljna, najobičnija, a onda sporedna, prenesena, neobičnija, arhaična, rijetka i t. d. Da su sastavljači ZRj-a iskoristili najbolja djela britanske i američke leksikografije, te vrsne dvojezične rječnike, ne bi se dogodilo, da počesto nedostatak pravih i potpunih značenja može dovesti do zabuna. Tako u romanu jednoga suvremenog američkog pisca nailazimo na ovu rečenicu: *The bottle slipped from his hand finally and he passed out*. Tra-žimo li u ZRj-u značenje glagolskog idioma *to pass out*, naći ćemo — uz pripomenu da je iz američkog slanga — značenje: *izdahnuti, preminuti*. Po tome bi prijevod rečenice glasio: *Boca mu je konačno kliznula iz ruke, i on je izdahnuo*. Međutim, taj je isti čovjek sutradan živ i zdrav. I to je jedna

od rijetkih osoba u romanu, koju pisac nije uspio usmrtiti. Zar je onda taj čovjek uskrsnuo? Nije, nego je obrađivač u ZRj-u donio nedovoljnu informaciju. Pogledamo li u koji priručnik američkih idioma, recimo u Whitford-Dixonov, naći ćemo pod natuknicom *pass out* objašnjenje: *faint, loose consciousness* (onesvijestiti se). Dakle, onaj se čovjek samo »onesvijestio« od silnog pića, a nije »izdahnuo«. Nešto dalje, u istome romanu, pisac naširoko opisuje, kako kuhar peče *purana* (turkey). Posebno se kuha drobnina (pluća, jetra, srce i želudac) toga istog purana. Kuhar se zanio razgovorom u drugoj prostoriji i najednom čuje pištanje iz kuhinje. Sav zaprepašten povikne: *The goddam giblets are boiling over*. Pogledamo li riječ *giblets* u ZRj-u, naći ćemo prijevod: »sitnež od guske«. Prema tome, trebalo bi prevesti: »Kipi mi onaj prokleti sitnež od guske«. Međutim, otkud *puranu* utroba *guske*. Pogledamo li u nekoliko engleskih jednojezičnih rječnika, oni se uglavnom slažu u definiciji riječi *giblets*: *the edible viscera of a fowl* (Webster's Collegiate), dakle je riječ o drobnini *peradi*, živadi općenito, a ne samo od guske.

Samostalan i kreativan posao sastavljača toga rječnika bio je *dati potpun i vjeran hrvatski prijevod engleskih riječi, fraza i idioma*. Mislimo, dakako, relativnu potpunost i vjernost, jer je poznata lingvistička činjenica, da se ni u jednom jeziku kod dva čovjeka apsolutno ne poklapa pojam neke riječi ni po smislu, a kamoli po njenoj osjećajnoj rezonanci. Tako, na primjer, riječ »stablo« ima sasvim drukčiju smislovnu i stilističku sadržinu za nekog botaničara nego za nestručnjaka. To još više vrijedi za takozvane sematičke istoznačnice u dva jezika. Utopistički je vjerovati, da dvije riječi, koje nam dvojezični rječnik donosi u semantičkoj jednadžbi, imaju potpuno isti smislovni i afektivni domet. Govor je dakle o semantičkim istoznačnicama u relativnom smislu. No, i takve katkad ne nalazimo u ZRj-u. Čini mi se, da je jedan od glavnih propusta leksikografske tehnike, što su sastavljači na ponekim mjestima *prevodili definicije i tumačenja* iz svoga glavnog vrela *Concise Oxford Dictionary*, umjesto da su pronašli naše *ekvivalente*. Tako nemamo mnogo od toga, na pr., ako nam se za englesku riječ *holster* prevede tumačenje iz *Concise-a*: *leather case for pistol*, »kožna kesa za pištolj«, umjesto da se navede obična naša istoznačnica *tôk*. Šta će nam na pr. za englesku riječ *abeam* nejasno tumačenje »u pravom kutu prema krmi«, kad mi imamo za to pomorsku istoznačnicu *subočice*? Taj se propust osobito opaža kod frazeologije, gdje se još manje nego kod riječi može govoriti o ekvivalenciji, nego tek o semantičkom približavanju. Ni to približavanje gdjekad nije postignuto. Tako mi, primjerice, nemamo mnogo od toga, ako uz englesku frazu *Queen Anne is dead* nademo tek običan prijevod tumačenja iz *Concise-a*: »kaže se kad je neka vijest stara« (retort to stale news), kad mi u našem jeziku imamo približan semantički ekvivalent: *to već i vrapci znaju*. Iznizat ću nekoliko nasumce uzetih engleskih

fraza iz mase sličnih, u zagradi iza toga staviti tumačenje iz ZRj-a, a iza zagrade, kako su se otprilike te fraze mogle »prevesti«. *Great gun* (važna osoba) *velika zvjerka*; *to ask for trouble* (izazivati teškoće) *tražiti đavola*; *to keep civil tongue in one's head* (govoriti pristojno, izražavati se fino) *mjeriti riječi*; *to look oneself again* (izgledat opet normalno, činiti se oporavljen) *doći na staru mjeru*; *to be as good as one's word* (biti potpuno pouzdan) *biti od riječi*; *to live in clover* (živjeti u izobilju) *živjeti kao bubreg u loju*. Ima i fraza, kod kojih je izražajna slika potpuno ista u oba jezika: *to be all ears* (napeto, pažljivo slušati) *sav se pretvoriti u uho*; *dead tired* (krajnje izmoren) *mrtav umoran*; *to fight tooth and nail* (boriti se svom snagom, neumoljivo, nepopustljivo) *boriti se zubima i noktima*. Ima napokon fraza, koje su u ZRj-u nedovoljno i protumačene. Šta možemo zaključiti, kad se na pr. fraza *to court disaster* (prekrasne li slike u engleskome: udvarati se svojoj nesreći!) u ZRj-u tumači kao »izazivati«, a imamo približnu našu sliku: *sam pod sobom jamu kopati* ili *podsijećati granu, na kojoj sjediš?*

Od ovakva općeg rječnika i ne možemo očekivati, da nam donese *kompletno nazivlje pojedinih struka*. Svijesni smo, da je u ovome našem vijeku silna znanstvenog i industrijskog napretka za suviše stručnu literaturu potrebno konzultirati specijalne stručne leksikone (medicinske, kemijske, pravne, vojničke, tehničke, sportske i t. d.). Praktički rječnici iz pojedinih struka donose ono, što je u općoj suvremenoj govornoj i pisanoj upotrebi obrazovanog svijeta. No da nas rječnici ne bi iznevjerili u onome, što donose, prijeko je potrebno, da se za stručne nazive i značenja kao suradnici angažiraju stručnjaci, koji će jednostavno i točno u jednojezičnom rječniku definirati značenja tehničkih termina iz svoje struke, a u dvojezičnom dati semantičke stručne ekvivalente u svome jeziku. Danas je upravo nemoguće izraditi dobar praktični rječnik bez suradnje takvih stručnjaka. Tako je za *American College Dictionary*, koji ima otprilike isti broj strana kao ZRj., radilo 355 stručnjaka i savjetnika. Stoga je malo koji praktični anglo-američki rječnik pouzdan kao baš taj. Čini se, da je suradnja stručnjaka u ZRj-u bila prilično ograničena. Koliko se god na pr. radujemo, što nas sveučilišni profesori dr. Fink i dr. Horvatić zaista znalacki vode kroz zamršenosti engleskog zoološko-botaničkog nazivlja, toliko smo iznenađeni netočnostima, na primjer, u pomorskom nazivlju toga rječnika. Tako na pr. za natuknicu *tack* u formi glagola ZRj. donosi *sedam tumačenja* umjesto *jednog značenja*. Vele, da taj glagol znači: »okrenuti se, okretati se, burdižati brodom, promijeniti smjer, udariti drugim putom (!), ševrdati, lavirati«. A jedini stručni termin za taj glagol u našoj mornarici jest *kositi*. Pod natuknicom *tack* ima i izraz *on the port tack*, koji je preveden »s vjetrom s desne strane broda«, a izraz *on the starboard tack* izrazom »s vjetrom s lijeve

strane broda«. A treba upravo obrnuto. U istoj jedinici za engleski izraz *tack and tack* stoji u ZRj-u prijevod »izmjenični potezi-konopčan a donjem kraju jedra«. Ponajprije, jedro ima dva roglja ili donji porub, a takav bi se konop zvao porubnik. A onda, tko i zašto »izmjenično poteže«? Izraz *tack and tack* u pomorskom jeziku znači *let za letom*. Eto tako je to kod samog jednog pomorskog termina. A i s drugima je pomorskim slično. Često se ne razlikuju stvari iz brodske opreme; za najobičnije predmete upotrebljavaju se talijanski izrazi mjesto naših udomaćenih; ne pravi se nikakva razlika između prilično različitih naziva, kao što su: luka, pristanište, gat, nasip, obala, lukobran, valobran. Od stotinu riječi, koje sam nasumce uzeo iz jednog pomorskog romana, devedeset ih nisam našao u ZRj-u, a ostale su pogrešno prevedene, osim jedine *tiller*. Ta je dobro prevedena, samo joj je izopačen rod: mjesto *rudo krmila* stoji pogrešno »ruda krmila«.

Hrvatski jezik u ZRj-u počesto je štur, hibridan, bezbojan, bez reljefnosti, rezonance i plastike. Dužnost mi je istaći, da je hrvatski jezik kod obrađivača slova S za dobro koplje odskočio od drugih. Dokaz, kako su i drugi sa više truda mogli na tome području postići bolje rezultate. Onda se ne bi dogodilo, da engleski izraz *it was deemed sufficient* bude preveden sa »smatralo se za dostatno«. Nije li to njemačko *Man hielt es für genügend?* Čija je na pr. konstrukcija, kad se rečenica *the play turned out a frost* prevede »komad je bio fijasko«? I kakav je to »kamin u stijeni planine«, što se daje kao značenje engleskoj riječi *chimney*? Ili, kad se *to ask a p's indulgence* prevede »tražiti od koga štedenje«? Čemu pod *ewe* stavljati »ovca ženka«, kao da u nas nema *ovan* i *ovca*? I kao da postoji »ovca mužjak«? Ljudi se iz rječnika uče. Loše je, ako odatle preuzimaju robu, koju su propustili nebudni jezični carinici. Donekle se slabost hrvatskog dijela rječnika dade ispričati činjenicom, što još nemamo rječnika našega suvremenog književnog i govornog jezika. Dokle ga god ne imadnemo, dvojezični rječnici bit će nam sakati i sušičavi. Međutim, da su sastavljači ZRj-a upotrebili barem onu jezičnu građu, koja se nalazi popisana u Talijansko-hrvatskom rječniku M. Deanovića i popunjena u nedavno izašlim dvojezičnim rječnicima, uvjeren sam, da bismo u ZRj-u mogli naći veći postotak riječi, koje bismo mogli unijeti i u umjetnički kontekst.

Poželjno bi bilo, da su sastavljači označili točkicama mjesta, gdje se rastavljaju slogovi u engleskom. To imaju sada vani čak i džepni rječnici engleski-strani jezik.

Napokon, ZRj. nije ujednačen, nije saliven od komada, »*all of a piece*«, kako bi rekao Englez. Poredak riječi različan je kod raznih obrađivača. Negdje je logičan, a negdje nelogičan. Poredak fraza i idioma gdješto je pobrkan, tako da moramo pročitati cijeli članak, da pronademo potrebno

značenje. Ili je trebalo fraze i idiome donositi u istoj semantičkoj skupini uz pripadna značenja, ili, ako se donose posebno, poredati ih po već datim značenjima.

Da rezimiramo: uz pozitivne strane iznio sam i prilično prigovora obrađivačima ZRj-a, što sam ih temeljio na kratkoj praktičnoj upotrebi. Potanjom analizom i duljom upotrebom toga rječnika otkrit će se, dakako, još mnoge i pozitivne i negativne njegove strane. Uz relativno malen broj (osobito stručnih) suradnika, te uz kratko vrijeme, koje su obrađivači, zaposleni drugim poslovima, posvetili isključivo rječniku, nije se ni moglo očekivati savršeno djelo. I ovolik mar obrađivača, kolik je već pokazan, vrijedan je svake hvale, imamo li na umu, kako su dobri rječnici u svijetu velika rijetkost i kako se za njihovu izradu hoće mnogo i mnogo godina strpljiva i mukotrpa sitnozlatarskog rada, uza sva potrebna znanja i jezična umještva tih »jadnih nadničara«, kako Johnson naziva leksikografe. Uza sve spomenute nedostatke u tako opširnu djelu, mnogo je i postignuto, te je ovaj rječnik bogatiji informacijama, moderniji i upotrebljiviji nego svi dosadašnji naši englesko-hrvatski rječnici. Pišući ovu recenziju mislio sam na Johnsonove riječi: »Svi ovi propusti, makar kako česti bili, dopuštaju ispriku i obranu. Mnogo pokušati uvijek je pohvalno, makar smioni pothvat bio iznad snage, koja ga se latila. Ne doći na cilj svojstveno je svakome, tko ima bujnu maštu i čije su namjere dalekosežne.«

GOVORNE VJEŽBE NA AKADEMIJI ZA KAZALIŠNU UMJETNOST

(Svršetak)

Mila Turić

Ovdje treba istaći i naglasiti, da se stupanj rezonantnosti čovječjega glasa i sama snaga glasa mogu postići u mogućnostima anatomije govornog aparata; da rezonanca ovisi o podešavanju rezonantnog prostora, te o vještini respiracije i o kapacitetu pluća. Pa i sam raspon glasa možemo vježbom proširiti, dok registar, prema najnovijoj teoriji (Husson), ovisi o inerciji glasnica i ni o čem drugom.

Da svaki vokal i konsonant, izolirano izgovoren, ima stalno mjesto i način artikulacije, znamo na temelju fizioloških ispitivanja. No glas, uključen u riječ, može izmijeniti svoju artikulaciju, i to pod utjecajem artikulacije susjednih glasova. On se može približiti njihovu mjestu artikulacije, a da ne promijeni svoju prirodu. Kao ilustracija artikulacionih problema, na koje nailazimo kod vježbanja govora, poslužiti će neki primjeri. Okluziv *k* ima dorsalnu artikulaciju s velarima *o*, *u*, a u kombinaciji s prednjim vokalima (*e*, *i*) ima prednju artikulaciju. Palatalni poluvokal *j* označava